

ПРОТИПОВІТРЯНА ОБОРОНА КІННО-МЕХАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТА В.К. БАРАНОВА У ЛЬВІВСЬКО-САНДОМИРСЬКІЙ ОПЕРАЦІЇ

Досліджується застосування засобів протиповітряної оборони для прикриття кінно-механізованої групи генерал-лейтенанта В.К. Баранова у Львівсько-Сандомирській операції.

Ключові слова: кінно-механізована група, кавалерійський корпус, танковий корпус, протиповітряна оборона, зенітний артилерійський полк.

Постановка проблеми та її актуальність. Актуальність проблеми зумовлена важливістю відтворення історичної дійсності. Дослідженням протиповітряної оборони військ в операціях Великої Вітчизняної війни в останні роки займалися І. Лосєв, А. Маначинский, Ю. Трофимов, А. Шавелкін, Н. Фролов та інші. Проте у своїх працях вони не розглядали протиповітряної оборони кінно-механізованої групи генерал-лейтенанта В.К. Баранова у Львівсько-Сандомирській операції [1].

Мета автора полягає у висвітленні історичного аспекту особливостей застосування засобів протиповітряної оборони у Львівсько-Сандомирській операції 1944 р. Для досягнення мети потрібно проаналізувати воєнне мистецтво в ході ведення протиповітряної оборони кінно-механізованої групи генерал-лейтенанта В. Баранова у Львівсько-Сандомирській операції та дій авіації противника.

Під час Великої Вітчизняної війни актуальним питанням було створення військом необхідних умов для виконання бойового завдання. Одним із видів забезпечення була протиповітряна оборона військ, тобто комплекс заходів зі своєчасного оповіщення про напад авіації противника, знищення літаків противника або примушення їх до відмови виконувати завдання, вживання заходів щодо захисту військ та тилу, зниження ефективності нальотів і забезпечення швидкої ліквідації їх наслідків [2, 48].

Остапчук Олександр Петрович, ад'юнкт, Національний університет оборони України, м. Київ.

© Остапчук О.П., 2011

Протиповітряна оборона кавалерії та танків 1-го Українського фронту здійснювалась відповідно до вимог обстановки: кавалерія мала бути надійно захищена від розвідки та нападу з повітря під час усієї операції. З цією метою кавалерійські з'єднання підсилювалися зенітними частинами ще у період підготовки до операції. З початком введення у прорив кавалерія забезпечувалась винищувальною авіацією. В період підготовки протиповітряна оборона ґрунтувалась, головним чином, на маскуванні, розосередженні, дотриманні вимог прихованості при пересуванні та в районі зосередження, в проведенні маршів та інших переміщень уночі, а також готовності до відкриття вогню для відбиття авіації противника вогневими засобами [3, 70]. Доки кавалерія та танки не виявлені повітряним противником або не почалися масовані напади з повітря, вогневі засоби протиповітряної оборони зберігали режим прихованості. З цією метою зенітним засобам або повністю заборонялось вести вогонь по розвідниках і малих чи демонстративних авіаційних групах, або для відбиття їх виділялись спеціальні підрозділи. Вказівки на це давав командир кавалерійського корпусу. З моменту введення у бій кавалерії і танків зенітна артилерія рухалась безпосередньо в їх бойових порядках, забезпечуючи безперервну протиповітряну оборону.

Для протиповітряної оборони автотранспорту виділявся підрозділ малокаліберної зенітної артилерії і крупнокаліберних кулеметів [4]. Коли у прорив вводилась кавалерія, його розвиток забезпечувався засобами протиповітряної оборони загальновійськових з'єднань, які здійснювали прорив оборонної смуги, та всіма частинами малокаліберної зенітної артилерії і крупнокаліберних кулеметів [4].

Дії кавалерії в глибині оборони безперервно забезпечувалися зенітною артилерією, яка рухалась у складі колон і відбивала нальоти на коротких зупинках, а малокаліберна зенітна артилерія та крупнокаліберні зенітні кулемети – і під час руху [5]. З початком бою зенітна артилерія забезпечувала від нападу з повітря розгортання кавалерії і танків та подальші їх дії.

Перед початком Львівсько-Сандомирської операції начальник артилерії фронту видав спеціальний наказ від 5 червня 1944 р. № 0209 “Про включення зенітних частин

танкових армій, танкових корпусів, кавалерійських корпусів у загальну систему протиповітряної оборони та оповіщення”. Цей наказ був зумовлений тим, що під час організації зенітного артилерійського прикриття заступники командувачів артилерії армій з протиповітряної оборони не завжди враховували зенітну артилерію танкових армій, танкових і кавалерійських корпусів, які знаходились в їх смузі, не організовували її взаємодію з частинами зенітної артилерії Резерву Верховного Головнокомандування (РВГК), не контролювали режим їхнього вогню і не включали їх в систему оповіщення [6]. Контроль за оповіщенням, групуванням і виконанням вказівок із ведення вогню зенітними частинами кавалерійських корпусів був покладений одночасно на безпосередніх начальників і на відділ протиповітряної оборони загальноармійських армій.

Під час Львівсько-Сандомирської операції 1-й гвардійський кавалерійський корпус разом з 25-м танковим корпусом були сформовані у кінно-механізовану групу під командуванням генерал-лейтенанта Віктора Кириловича Баранова, що входила до складу 13-ї армії. Перед початком операції до складу армії входили 10-а зенітна артилерійська дивізія (802, 975, 984 та 994 полки), 1287 зенітний артилерійський полк армійського підпорядкування, 1702 зенітний артилерійський полк танкового корпусу та 319 зенітний артилерійський полк 1-го гвардійського кавалерійського корпусу [7].

Зенітна артилерія 13-ї армії перед початком операції складалась із 16 гармат середньокаліберної зенітної артилерії та 88 гармат малокаліберної зенітної артилерії [7]. Кінно-механізована група В. Баранова мала 32 малокаліберні зенітні гармати та 32 крупнокаліберних зенітних кулемети.

З початком операції 16 липня 1944 р. у смузі 13-ї армії з району Стоянув почалося введення у прорив кінно-механізованої групи Баранова. Загалом у смузі цієї групи протягом липня німецька авіація здійснила 725 літакопрольотів. З підходом кінно-механізованої групи Баранова до Кросно авіація противника за 7 годин здійснила на неї 14 нальотів силами 230 літаків [8]. За час операції німецька авіація здійснила 45 бомбардувань по кінно-механізованій групі, скинувши на неї 1170 бомб [8].

У смузі 13-ої армії планувалось застосування 10-ої зенітної артилерійської дивізії (802, 975, 984 та 994 полки) і

1287 армійського полку малокаліберної зенітної артилерії, а також 1702 зенітного артилерійського полку танкового корпусу та 319 зенітного артилерійського полку 1-го гвардійського кавалерійського корпусу.

У перший день наступу, 13 липня 1944 р., у зоні спостереження частин 10-ої зенітної артилерійської дивізії було зафіксовано 197 німецьких літаків. 994 полк середньокаліберної зенітної артилерії витратив 457 снарядів і збив 5 літаків противника. 975 полк малокаліберної зенітної артилерії витратив 4456 снарядів, збивши 5 літаків, 802 полк витратив 512 снарядів, але не збив жодного літака [9].

Протягом 14 липня із 215 літаків, які діяли у районі бойових порядків дивізії, було збито 11 літаків, із них 7 – 994-м полком (при загальній витраті 400 снарядів) і 4 – 975-м полком (загальна витрата – 2426 снарядів). 15 липня 975 полк збив 5 літаків, витративши 1820 снарядів, а 994 полк – 4 літаки, витративши 600 снарядів. У цей день у смузі дивізії було зафіксовано 205 літаків противника, із них 184 провели 12 групових нальотів.

16 липня німецька авіація провела 24 групових нальоти за участі 350 літаків і 46 одиночних польотів. Радянською стороною було збито 6 літаків противника: 975 полком збито 2 літаки; 802 полком збито 4 літаки. 18 і 19 липня частинами дивізії було збито 6 німецьких літаків [9].

Кінно-механізовану групу генерал-лейтенанта Баранова прикривали 1702 полк малокаліберної зенітної артилерії 25-го танкового корпусу і 319 полк 1-го гвардійського кавалерійського корпусу. 25-й танковий корпус мав у своєму складі: 3 танкові бригади, мотострілецьку бригаду, 2 полки самохідної артилерії, протитанковий, артилерійський, зенітний артилерійський, мінометний полк, винищувально-протитанковий і гвардійський мінометний дивізіони, розвідувально-мотоциклетний, саперний, зв'язку і медично-санітарний батальйони. При цьому необхідно відмітити, що мотострілецька бригада через нестачу автотранспорту діяла як стрілецька і відставала від танкових бригад.

1702 полк 25-го танкового корпусу 12 липня отримав завдання прикривати зосередження корпусу в районі Нива (22 км східніше Горохув). Виходячи з того, що корпус створив два угруповання – північніше і південніше Ниви, рівні за важливістю та вразливістю з повітря, бойовий порядок

полку було поділено на дві групи. Управління вогнем груп здійснювалося з двох командних пунктів: на північному командував заступник командира полку, а на південному (основному) – сам командир полку [9].

Коли війська 13-ої армії 15 липня прорвали оборону противника у районі Стоянув, 25-й танковий корпус розпочав висування в район Брани (східніше Стоянув) і до ранку 16 липня зосередився у 8–9 км від стрілецьких з'єднань армії, які вели бій. Одна із батарей 1702 полку була навмисно висунута на захід у напрямку вірогідного підходу авіації противника: їй було поставлено завдання не дати противнику вести повітряну розвідку. Іншим батареям дозволялося вести вогонь тільки у випадку великих нальотів авіації противника, щоб не розкрити вихід корпусу в цей район.

Близько 16 години 16 липня у районі Стоянув почалося введення у прорив кінно-механізованої групи генерал-лейтенанта Баранова на ділянці фронту в 12–14 км. Для прикриття колон 1702 полк малокаліберної зенітної артилерії був поділений на дві групи, які рухались в авангарді 162-ої і 175-ої танкових бригад. Над колонами танкового корпусу авіація німців зробила майже 90 літако-прольотів групами до 18 бомбардувальників. Радянські батареї, в основному, вели вогонь з ходу та на коротких зупинках [10].

На рубежі Сушин, Юзефув з'єднання танкового корпусу, зустрівши організований опір противника, розгорнулися у бойовий порядок. У зв'язку з цим довелось змінити бойовий порядок 1702 полку: одна батарея продовжувала прикривати 162-у танкову бригаду, а три інші прикривали головне угруповання корпусу. У цьому районі полк відбив дев'ять нальотів авіації противника і збив три літаки.

До ранку 17 липня кінно-механізована група заволоділа пунктом Холоюв і продовжувала рух однією колоною по шосе на Кам'янку-Струмилову. 1702 полк знову був поділений на дві групи і продовжував рухатися: перша група – за танками 111-ої танкової бригади; друга – побатарейно, в середині колони 162-ої танкової бригади і в голові 175-ої танкової бригади. 20-та мотострілецька бригада рухалася пішою колоною в 5–6 км за танковими бригадами. За 2-3 км до р. Західний Буг танкові бригади знову розгорнулися і вступили в бій з танками і піхотою противника. Батарей, які рухалися за 111-ю танковою бригадою, зайняли бойовий

порядок до підходу головних сил корпусу. Авіація противника почала завдавати удари по ділянці шосе, щоб затримати вихід частин корпусу з лісу. Але дві батареї, котрі встигли розгорнутися, відбили ці напади противника. У перервах між нальотами дві батареї вийшли з лісу і спільно з іншими батареями прикрили розгортання головних сил корпусу. Перед тим як всі батареї полку були готові до ведення вогню, бомбардування частин корпусу, що розгорталися, здійснювали групи літаків Ю-87, підлітаючи до цілей на висоті 1500–2000 м. Інтенсивний вогонь усіх батарей полку змусив авіацію противника літати на висотах 2500–3000 м і пікірувати не нижче 1500 м. Тільки це зберегло радянські війська від значних втрат, і частини корпусу розгорталися та вступали в бій майже без перепон з боку ворожої авіації. Підрозділи 1702 полку, прикриваючи розгортання частин корпусу, збили 5 літаків [10].

23 липня кінно-механізована група розпочала бій за переправу через р. Сан, південно-східніше Радимно, біля населеного пункту Неновіце. 1702 полк отримав завдання прикрити вихідне положення 25-го танкового корпусу. В ніч на 25 липня почалася переправа головних сил корпусу через Сан, причому танки і самохідні гармати переправлялись убрід по декількох місцях, а колісні машини, артилерія і мотопіхота – побудованим мостом. Щоб не розосереджувати сили 1702 полку, було вирішено всіма його батареями прикрити міст, тим більше що в районі мосту скупчилося дуже багато техніки. Правильність такого рішення підтверджувалась тим, що з початком переправи група у 28 літаків Ю-87 намагалась зруйнувати міст і затримати переправу частин корпусу. Однак завдяки протидії зенітного артилерійського полку противнику не вдалось вивести переправу з ладу, попри шість нальотів його авіації [11].

Також важливим моментом бойових дій 1702 полку є його маневреність під час прикриття танкових з'єднань. Полки малокаліберної зенітної артилерії в якості засобів тяги мали вантажні автомобілі, що ускладнювало, а інколи виключало можливість переміщення зенітних батарей. Так, під час здійснення маршу в напрямку на Немирів танки і самохідно-артилерійські установки рухались без доріг по важкодоступній місцевості. Двом батареям, гармати яких буксировались танками Т-70 і самохідними установками СУ-76, вдалось пройти цим маршрутом. Інші батареї полку,

гармати яких буксировались автомобілями, вимушені були рухатись обхідним шляхом через Раву-Руську.

Зенітним артилерійським частинам, що прикривали рухомі з'єднання, доводилось суворо дотримуватися режиму вогню, щоб не привертати увагу авіації противника і не розкривати переміщення військ, що прикриваються. У цьому відношенні характерним є бойовий епізод 319 полку малокаліберної зенітної артилерії 1-го гвардійського кавалерійського корпусу. До ранку 23 липня у районі Дрогомишля, очікуючи ремонту переправи, зібрались війська. Колони розтяглись на декілька кілометрів. Прикрити ці колони було наказано 319 полку, який зайняв лінійний бойовий порядок паралельно колоні. Близько 6-00 над дорогою з'явився для розвідки літак ФВ-190. Зенітні батареї вогонь не відкривали, щоб не видати своє розміщення. Припустивши, що колона беззахисна перед літаками, розвідник зник. Як і очікувалося, через 15 хвилин з'явилася група літаків ФВ-190, не підозрюючи про присутність у цьому районі зенітної артилерії. Як тільки літаки розвернулись і лягли на бойовий курс кільватерною колоною, батареї і зенітна кулеметна рота відкрили вогонь по головному літаку. Це було настільки неочікувано для противника, що всі літаки відразу розлетілись у різні боки, а потім зникли, не скинувши жодної бомби. Через 30 хв знову з'явився розвідник, який довго літав над колонами, намагаючись викликати на себе вогонь батарей. Коли він злегка знижувався і обстрілював колони, то по ньому відкривали вогонь зенітні кулемети. Так тривало допоки переправу не полагодили [11].

Зенітним частинам доводилось вести боротьбу і з наземним противником. Так, 27 липня у районі Осова, Кизяни, Вирин 319 полку МЗА довелося самостійно вести бій із загоном німців чисельністю до 300 чоловік. 150 німців було вбито, а інші здалися в полон [11].

Висновки. Таким чином, протиповітряна оборона кінно-механізованої групи генерал-лейтенанта В. Баранова у Львівсько-Сандомирській операції мала такі особливості:

у підготовчий період протиповітряна оборона полягала у маскуванні, розосередженні, дотриманні вимог прихованості, а також готовності до відбиття авіації противника вогневими засобами;

з моменту введення в бій кавалерії зенітна артилерія і зенітні кулемети рухалися безпосередньо в їхніх бойових порядках, досягаючи безперервної протиповітряної оборони;

при введення у прорив кавалерії його розвиток забезпечувався засобами протиповітряної оборони загальновійськових з'єднань, а дії кавалерії в глибині оборони забезпечувалися зенітною артилерією, яка рухалася в складі колон.

Засоби протиповітряної оборони застосовувались для прикриття зосередження військ, перешкоджання повітряній розвідці противника, примушення його завдяки інтенсивному вогню відмовитися від штурмових дій, прикриття мостів, ведення вогню по піхоті противника.

Отже, в історії воєнного мистецтва особливості протиповітряної оборони кінно-механізованої групи генерал-лейтенанта В. Баранова, безперечно, матимуть свої повчальні уроки.

У подальшому темою дослідження може бути протиповітряна оборона кавалерії в інших операціях 1-го Українського фронту з визволення України.

1. *Лосев И.Ф.* 39 НИИ ПВО Сухопутных войск Вооруженных Сил СССР / И.Ф. Лосев, А.Ю. Маначинский, Ю.А. Трофимов. – К.: Гносис, 2007. – 245 с.; *Фролов Н.А.* Зенитная артиллерия представляла собой грозное оружие, способное уничтожить не только авиацию противника, но и его наземные силы / Н.А. Фролов // Военно-истор. журнал. – 2005. – № 5. – С. 31–33; *Шавелкин А.М.* Войсковая противовоздушная оборона в операциях Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. / А.М. Шавелкин // Военно-истор. журнал. – 2006. – № 2. – С. 3–6.
2. *Андерсен Ю.А.* Противовоздушная оборона Сухопутных войск / Ю.А. Андерсен. – М.: Воениздат, 1979. – С. 48.
3. Полевой устав Красной армии (Проект). – М.: Воен. изд. НКО, 1943. – С. 70.
4. Руководство по боевому применению средств противовоздушной обороны при обеспечении войск. – М.: Воениздат, 1944. – С. 62-63; Руководство по изучению правил стрельбы зенитной артиллерии 1941 г. (ПС-ЗА-41). – М.: Воен. изд. Нар. Комиссариата Обороны СССР, 1942. – 112 с.
5. *Почекаев Н.И.* Возникновение и развитие теории и способов зенитной стрельбы / Н.И. Почекаев. – К.: ВА ПВО СВ, 1989. – 467 с.
6. *Бережний В.Г.* Львівсько-Сандомирська операція (18 липня – 2 серпня 1944 року) / В.Г. Бережний // – К.: НДЦ ГП ЗСУ, УІВІ, 2003. – С. 3–17; *Чесноков Ю.Т.* История создания и развития Войск противовоздушной обороны Сухопутных войск / Ю.Т. Чесноков. – М.: СПКГК РФ, 1998. – С. 65–73.

7. Боевой состав Советской Армии. Часть IV. (январь – декабрь 1944 г.). – М.: Воениздат МО СССР, 1988. – 376 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.soldat.ru/files/3/22/35/189/>; Командование корпусного и дивизионного звена Советских Вооруженных Сил периода Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. – М.: ВАФ, 1964. – 572 с.
8. Строительство и боевое применение советских танковых войск в годы Великой Отечественной войны. – М.: Воениздат МО СССР, 1979. – С. 234–268.
9. Советская артиллерия в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. – М.: Воениздат МО СССР, 1960. – С. 471–490; *Гавриш Л.А.* Сборник тактических примеров по боевым действиям зенитной артиллерии в Великой Отечественной войне / Л.А. Гавриш, Н.А. Ушаков, О.С. Грушко. – М., 1980. – 342 с.
10. *Фролов Н.А.* Зенитная артиллерия представляла собой грозное оружие, способное уничтожить не только авиацию противника, но и его наземные силы. / Н.А. Фролов // Военно-истор. журнал. – 2005. – № 5. – С. 31–33.
11. *Альтговзен М.Л.* Развитие противовоздушной обороны в годы Великой Отечественной войны / М.Л. Альтговзен // Военное издательство МО СССР. – М, 1964. – С. 15; *Тимохович И.В.* Опыт ПВО Советского Союза в Великой Отечественной войне. Лекция. – М., 1983. – С. 29.

Надійшла до редколегії 30.11.2011 р.

Рецензент: *В.П. Шевчук*, доктор історичних наук, доцент, Національний університет оборони України, м. Київ.

Остапчук О.П.
ПРОТИВОВОЗДУШНАЯ ОБОРОНА КОННО-МЕХАНИЗИРОВАННОЙ ГРУППЫ ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТА В.К. БАРАНОВА ВО ЛЬВОВСКО-САНДОМИРСКОЙ ОПЕРАЦИИ

Исследуется применение средств противовоздушной обороны для прикрытия конно-механизированной группы генерал-лейтенанта В.К. Баранова во Львовско-Сандомирской операции.

Ключевые слова: конно-механизированная группа, кавалерийский корпус, танковый корпус, противовоздушная оборона, зенитный артиллерийский полк.

Ostapchuk A.
AIR DEFENCE HORSE-MECHANIZED GROUPS LIEUTENANT GENERAL V. BARANOV IN LVOV-SANDOMIERZ OPERATIONS

The article examines the use of air defense cover for horse-mechanized groups Lieutenant General V. Baranov in the Lvov-Sandomierz operation.

Key words: horse-mechanized group, cavalry corps, tank corps, air defense, anti-aircraft artillery regiment.